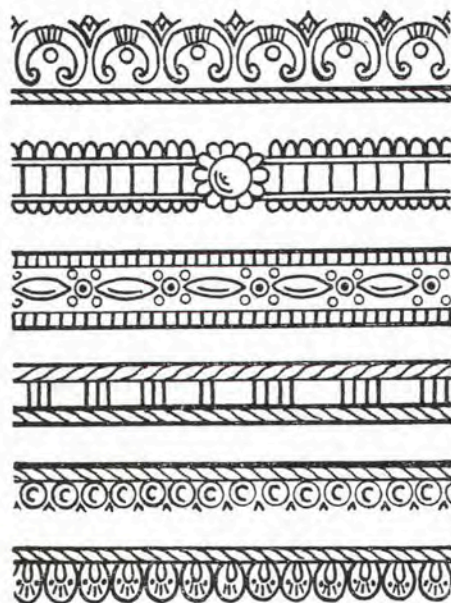


45. Геометрични мотиви от украса на средновековни гривни от разкопки край Ловеч



46. Лентови мотиви от украсата на метални накити от музея в Габрово

Конкуренцията освобождава златарите от някои задръжки. Те използват в украсата на изделията всичко, което може да влезе в работа.

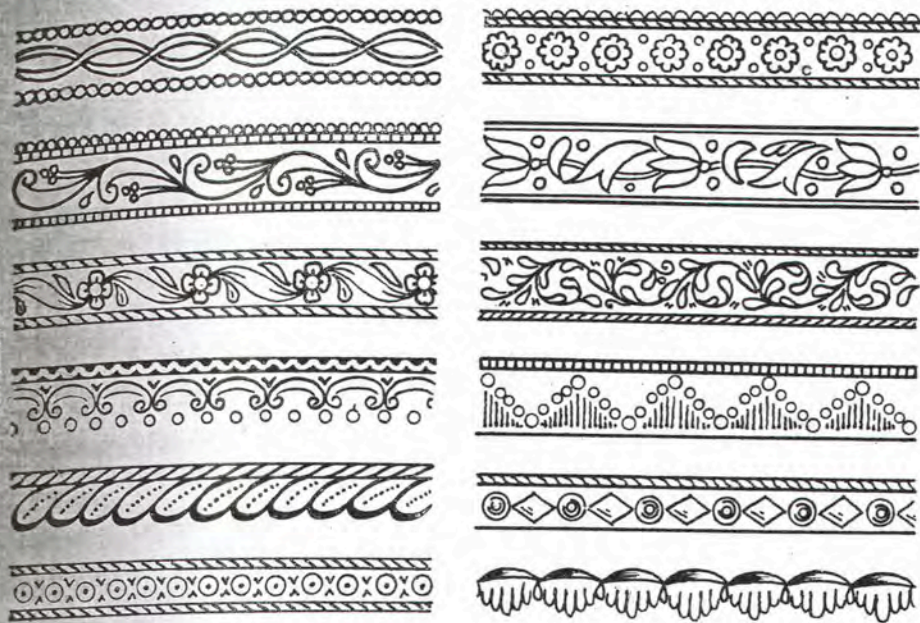
За да бъдем справедливи обаче, трябва да признаем умението на българския златар да обединява в композиционно единство разнородните и разнотилните елементи.

В работата си българските златари използвали разнообразни орнаменти. Мотивите (елементите), от които те са съставени, образуват няколко групи: геометрични мотиви, растителни мотиви, животински мотиви, човешки изображения и свободни мотиви.

Геометрични мотиви. При разкопки на гробове от XIV в. в Ловешко, Търновско, Хасковско и в Родопите са намерени множество гривни, направени от сребърна, медна или от друг метал лента, широка до 2 см, от която са извити обикновени отворени халки. Преди да се извият по дебелината на ръката, лентите били украсявани с успоредни напречни линейки — две или три, които се повтаряли на 4—5 см, и в полето между тях наковавали редици по-малки и по-големи жлебчета. На друго място изковавали зигзаговидни линии пак от жлебчета, колелца с жлебчета в центъра, дъги, ромбчета, успоредни линии и наклонени чертички между тях и разни други комбинации от криви, прави линии и геометрични фигурки.

Очевидно слаби били техническите възможности на златарите, работили за народа през онова време. Метални листа получавали чрез изчукване, а украсата им правели с помощта на прости калемки. Геометрични мотиви се използвали в златарския орнамент винаги. С тях рамкирали, подчертавали, разделяли, свързвали, обединявали, засилвали или отслабвали елементите на орнаментната композиция и тяхното въздействие.

Растителни мотиви. В работата на българските златари се различават няколко групи растителни мотиви. В една от тези групи се включват мотиви с ориенталски произход. Те са пренесени с изделия, изработени в Цариград и други селища по Източното Средиземноморие. Това са разните модификации на палметата. Някои палмети са удължени на височина и в общия си вид са близки до кипарисите. Други са разширени, но запазват характера на палметата. А има и такива, които са запазили силуета на класическата палмета.



47. Лентови мотиви от украсата на метални накити от музея в Трявна
48. Лентови мотиви от украсата на метални накити от музея в Ловеч

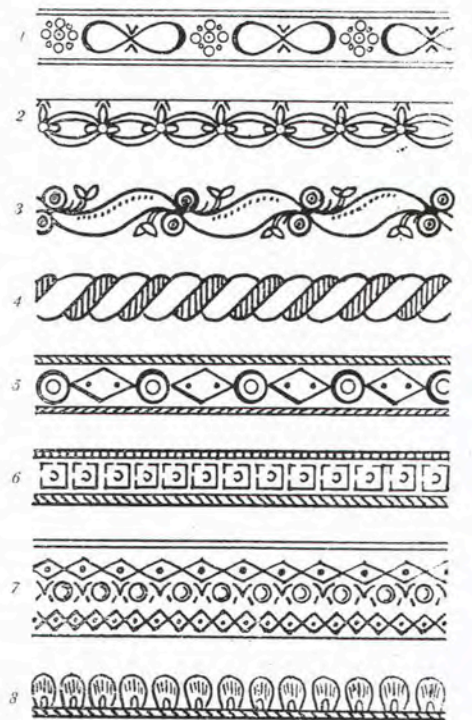
Кипарисът е също ориенталски мотив, използван както в медникарството, така и в златарството у нас, само че златарите са му дали по-голямо разнообразие и по-широко декоративно звучене.

Многообразно е също графичното и пластичното предаване на друг източен мотив — ягодата. Нейното изображение върху златарските изделия ту напомня ботаническият ѝ вид, ту се отдалечава от него. Актив на златарите е, че от тази доста елементарна форма са създали различни орнаментни мотиви. Дори само в един златарски център, като Казанлък например, са разработени няколко варианта на ягодата. Това разнообразие на формите е резултат на онази склонност към лична изява при декорирането, толкова характерна за домашните художествени прояви и за занаятите през Възраждането.

Акантовият лист и неговите ориенталски видоизменения намират също така място в работата на златарите. При много случаи тази класическа форма така е променена, че не може да се познае или се приближава до друг ботанически вид. На много места обаче се вижда, че извивките и пластичността на класическия акант са служили на старите златари като образец.

Съществуват още редица декоративни елементи, носещи особеностите на ориенталското изкуство и преминали върху изделия на българските златари. Те нямат имена, но дават нюансировка на златарския орнамент или пък, обрабо-

49. Лентови мотиви от украсата на пафти от: 1, 4, 5, 6, 7 — Враца, 2 — Църковния музей в София, 3 — Кюстендил, 8 — Рилския манастир

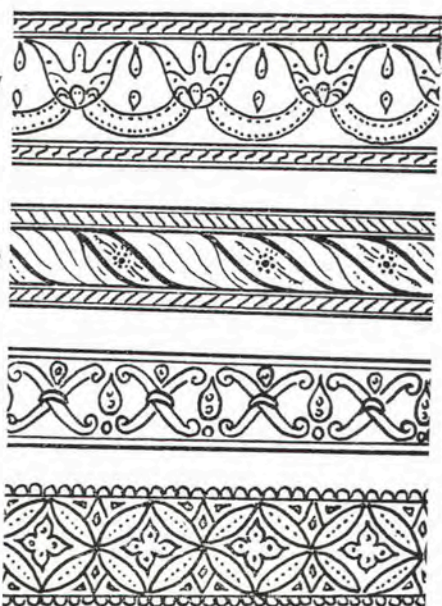


ведения, или те влагали някаква друга мисъл, идея, символно значение, е трудно да се каже при различните случаи.

Познати са стари изображения като „Дървото на живота“ с две птици, нарисувани симетрично от двете страни на растителен мотив, или „Изворът на живота“, при което няколко птици, наредени като ветрило, са се устремили към извора, представен във вид на широка ваза, или „Двуглав орел“ в най-различни варианти, възприет най-напред като централна фигура в герба на града Лагаш (на река Тигър в Междуречието), а после използван от различни народи, феодални владетели, държавни глави и т. н. Дълго време той е бил герб на Цариградската патриаршия, на Руската империя, на Австроунгарската империя.

В тези изображения без друго е имало символно представяне на власт, на могъщество, на земни и неземни сили, на поглед, който вижда навсякъде. Към изображенията на двуглавия орел добавяли и определени условни хералдични атрибути, като кръст и меч (при патриаршеския герб), скиптер и сфера (при императорския герб) и др.

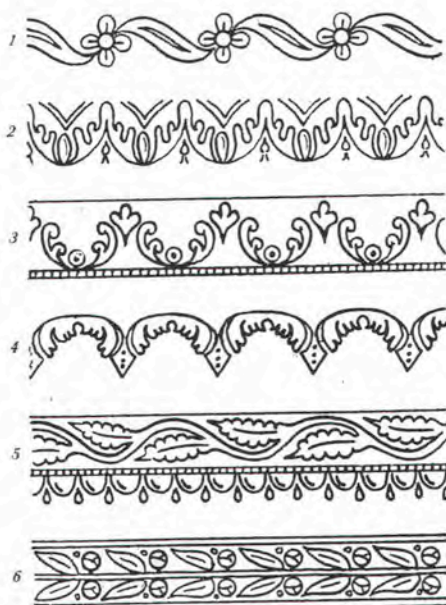
Символен смисъл влагали старите майстори в изображението на гълъба, на пауна, на грифона, на алкониса. Това обаче са неща, отминали с времето си, забравени, заменени с реалните представи за външния свят, при които гълъбът



53. Мотиви от лентова украса на: 1, 2 — ореоли на икони от църквата „Св. Възнесение“ в Шумен, 3, 4 — съдове 2 и 6 от съкровището от Наги Сент Миклош



54. Растителни мотиви от украсата на пафти от музея в Рилския манастир



50. Лентови мотиви от украсата на: 1, 2 — пафта и тасче от Бачковския манастир, 3 — ореол на икона от църквата „Св. Възнесение“ в Шумен, 4 — каничка на църквата „Св. Възнесение“ в Шумен, 5 — обковка на икона от църквата „Св. Архангел“ в Трявна, 6 — обковка на икона от църквата „Св. Преображение“ в Свищов

тени при прилагането им, биват включени в орнаментиката, но с друго звучене.

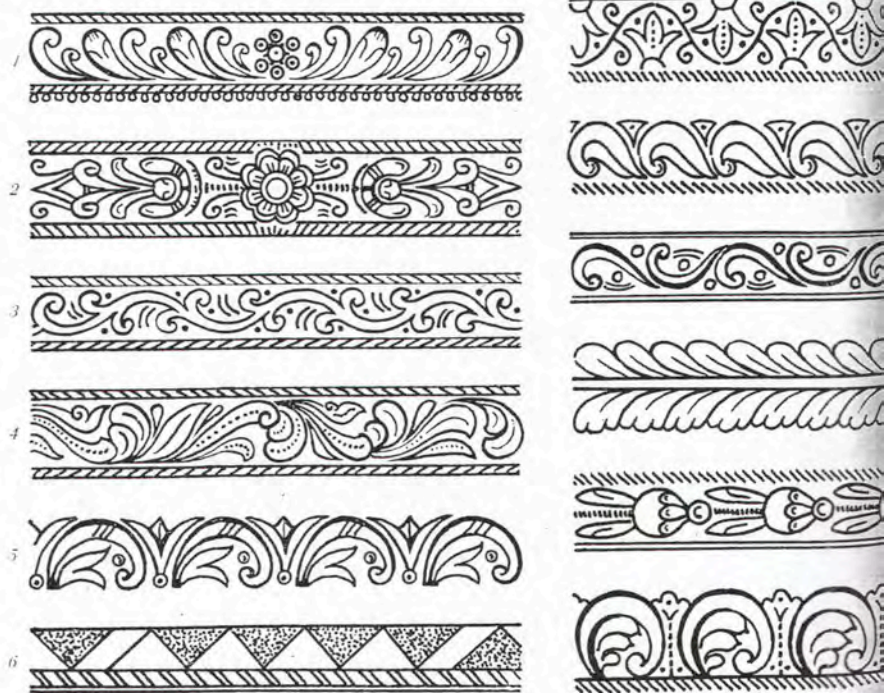
От западните стилове са пренесени ренесансовият акант, спиралите с акантови елементи по тях, ренесансовата арабеска, бароковите завитъци и др.

Към растителните мотиви спадат всички познати ботанически видове от българската природа. Някои златари се старали да наподобят техния естествен вид, а за други те били само повод или суров материал, от който при съответната обработка се оформял орнамент, носещ личното виждане на майстора. Получили се приказни цветя, клонки, гирлянди, растителни ленти, китки, венци, рамкиращо определено поле и т. н., които били по-красиви от природните.

Трябва да се добави още, че именно при украсата от растителни мотиви можем да търсим приноса на българските златари в общата орнаментика.

Мотиви от животинския свят. Изображенията на птици гравирани плоско или изковани в нисък релеф, заемат важно място в произведенията на златарите. Анатомическият строеж на тялото на птицата дава възможност за различни декоративни интерпретации.

Дали това е привличало златарите, когато включвали изображението на птица в украсата на златарските про-



51. Лентови мотиви от украсата на метални накити от: 1, 2 — Самоков, 3, 4 — Рилския манастир, 5 — Габрово, 6 — София
52. Лентови мотиви от украсата на пафти, работени от тревненски златари